

UDK: 343.533:004.738.5
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1146, str. 66–84.
Izvorni naučni rad
Primljen: 12. april 2012.

*Željko BJELAJAC*¹
*Jelena MATIJAŠEVIĆ*²
*Duško DIMITRIJEVIĆ*³

Značaj uspostavljanja međunarodnih standarda u suzbijanju visokotehnološkog kriminala

SAŽETAK

Velike mogućnosti u svim sferama društvenog života koje su razvojem informacione tehnologije stavljene pred čoveka, pored brojnih, njemu do tada nepoznatih prednosti, uslovile su i njegovu izloženost novim i vrlo ozbiljnim rizicima. Veoma je teško dati sveobuhvatne odrednice pojma visokotehnološkog kriminala. Uprkos različitim teorijskim razmatranjima, brojnim primerima iz prakse, nacionalnim zakonskim rešenjima, kao i različitim međunarodnim aktima, jasno je da je složenost i ozbiljnost pojave mnogo veća od prikazane. Od prve međunarodne inicijative u oblasti borbe protiv visokotehnološkog kriminala (Konferencija o kriminološkim aspektima privrednog kriminala), koju je 1976. godine u Strazburu pokrenuo Savet Evrope, najznačajnije aktivnosti sprovedene u ovom segmentu pripadaju nadležnosti Interpola, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Organizacije Ujedinjenih nacija (OUN), Evropske unije (EU),

¹ Prof. dr Željko Bjelajac, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad. E-mail: zeljkobjelajac067@gmail.com.

² Doc. dr Jelena Matijašević, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad.

³ Dr Duško Dimitrijević, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs. Rad je rezultat rada na projektu Ministarstva prosvete i nauke, u okviru Programa osnovnih istraživanja za period 2011–2014, pod nazivom Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljno politički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti.

kao i Grupe zemalja G-8 (Grupa ekonomski najrazvijenijih država). U cilju uspostavljanja adekvatnih međunarodnih standarda za što veću efikasnost borbe protiv visokotehnološkog kriminala, međunarodne instance su usvajale različite dokumente: konvencije, rezolucije, direktive, preporuke, zaključke, studije, itd., koji su se temeljili na relevantnim principima. Najznačajniji dokument u oblasti uspostavljanja međunarodnih standarda prilikom suzbijanja visokotehnološkog kriminala je svakako Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, čiji je cilj usklađivanje nacionalnih zakonodavstava kada je reč o materijalnim odredbama, zatim uvođenje adekvatnih instrumenata u nacionalna zakonodavstva kada je reč o procesnim odredbama, kao i ustanovljavanje brzih i efikasnih institucija i procedura međunarodne saradnje.

Ključne reči: Visokotehnološki kriminal, međunarodni standardi, Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, Savet Evrope, Evropska unija, međunarodne organizacije.

Uvod

Računari su našli svoju primenu u skoro svim oblastima života i rada savremenog čoveka. Zahvaljujući ogromnoj moći kompjutera u memorisanju i brzom obradi velikog broja podataka, automatizovani informacioni sistemi postaju sve brojniji i gotovo nezamenljivi deo celokupnog društvenog života svih subjekata (fizičkih, ali i pravnih lica) na svim nivoima.

Napredak u telekomunikacionoj i računarskoj tehnologiji pokrenuo je informacionu revoluciju, čiji uticaj može biti bar toliko širok i dubok koliki je bio i uticaj industrijske revolucije XIX veka. Transformacija iz industrijskog u informaciono (postindustrijsko) društvo, koja je započela sredinom prošlog veka i još traje, pomerila je društveni fokus od proizvodnje materijalnih dobara ka pružanju usluga. Ključni simboli ovog doba su komunikacije i računari, sa otvorenim pitanjem: ko će u ovom novom dobu biti najuspešniji?⁴

Kada je reč o najnovijim promenama izazvanim informacionom revolucijom značajno je istaći da su one zasnovane prvenstveno na informacionoj tehnologiji – tehnologiji koja nas na velika vrata uvodi u novo informaciono doba.⁵

Promene koje je izazvala informaciona tehnologija učinile su da u prvi plan dođu novi strateški resursi savremenog društva: znanje i informacija, kao primarna osnovica staranja novih vrednosti informatičkog doba u kojem je podržavajuća tehnologija veoma snažan alat prilikom usmeravanja rada od fizičkog ka mentalnom. Velike mogućnosti u svim

⁴ William G. Huiitt, *Success in the Information Age: A Paradigm Shift*, Valdosta State University, Valdosta, Georgia, Internet, <http://chiron.valdosta.edu/whuiitt>, 03/07/1997.

⁵ Slobodan R. Petrović, „O informacionoj revoluciji u kontekstu zloupotrebe informacione tehnologije“, str. 3; Internet, http://www.itvestak.org.rs/ziteh_04/radovi/ziteh-20.pdf, 20/09/2010.

sferama društvenog života, koje su razvojem informacione tehnologije stavljene pred čoveka, pored brojnih, njemu do tada nepoznatih prednosti, uslovile su i njegovu izloženost novim i vrlo ozbiljnim rizicima.

Međutim, upravo pojačano prisustvo informacionih tehnologija nosi sa sobom i rizik. Društvo postaje zavisno od novih tehnologija jer bez njihovog funkcionisanja, osnovne poluge i mehanizmi jednog društva – rad javnih službi, obavljanje delatnosti od opšteg interesa, pružanje usluga i vršenje delatnosti privrednih subjekata – ne bi mogli da ostvaruju svoju namenu. Napad na informacione infrastrukture mogao bi da prouzrokuje veliku štetu društvu, a izvršenje krivičnih dela usmerenih ka ovim infrastrukturama ne zahteva veliku pripremu i materijalna ulaganja. Dovoljno je posedovati računar, odgovarajući softver i pristup internetu, da učinilac može delovati sa bilo koje tačke u svetu.⁶ Sa druge strane, „postoje različite kategorije učinilaca kompjuterskog kriminaliteta, s obzirom da postoji mnoštvo različitih dela koje čine, ali i imajući u vidu motive koji ih pokreću u vršenju ovih aktivnosti“.⁷

U tom kontekstu, brojne promene koje je sa sobom doneo razvoj ovog segmenta izuzetno su pogodovale asocijalnim i kriminalnim aktivnostima, podržavajući i podstičući njihovo nastajanje, širenje i intenzitet. U početku primene kompjuterske tehnologije kompjuteri nisu bili podobni za veće zloupotrebe, jer njihova primena nije bila masovna, tako da se njima bavio samo uzak krug korisnika – informatičkih stručnjaka. Ono što je otvorilo vrata širenju mogućnosti da se kompjuterska tehnologija zloupotredi u različite svrhe, jeste njen brz razvoj, pojednostavljenje njene upotrebe, kao i dostupnost širokom krugu korisnika.⁸

U radu smo predstavili pojamovnu određenost i značaj visokotehnološkog kriminala, obuhvatajući i stanovište međunarodnih organa, kao i međunarodnu regulativu i standarde koji su od velike važnosti za usaglašenost nacionalnih odredbi u suzbijanju visokotehnološkog kriminala. Akcenat je stavljen na Konvenciju Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu, s obzirom na to da je u pitanju najznačajniji međunarodni akt u ovoj oblasti.

⁶ Saša Radulović, „Pretnje visokotehnološkog kriminala i domaća zakonodavna regulativa“, *Revija za bezbednost – stručni časopis o korupciji i organizovanom kriminalu*, br. 8/08, godina II, Centar za bezbednosne studije, Beograd, str. 18.

⁷ Jelena Matijasevic, Zaklina Spalevic, „Specific characteristics of computer criminal offenses with regard to the law regulations“, XLV International Scientific Conference on Information, Communication and Energy Systems and Technologies – ICEST 2010 CONFERENCE, 23–26. June 2010, Faculty of Technical Sciences, University „St. Clement Ohridski“, Bitola, Ohrid, Macedonia, 2010, Proceedings, Internet, http://www.icestconf.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=98,05/02/2011.

⁸ Jelena Matijašević, Svetlana Ignjatijević, „Kompjuterski kriminalitet u pravnoj teoriji, pojam karakteristike, posledice“ – „Cybercrime in legal theory, the concept, characteristics, consequences“, *Zbornik radova sa međunarodnog naučno-stručnog simpozijuma INFOTEH@-JAHORINA 2010*, održanog od 17–19. marta 2010. godine, Vol. 9, Ref. E-VI-8, p. 852–856, Elektrotehnički fakultet, Istočno Sarajevo, 2010, str. 852; ISBN-99938-624-2-8.

Pojmovna određenost i značaj visokotehnološkog kriminala

Imajući u vidu kompleksnost materije visokotehnološkog kriminaliteta,⁹ posebno različitost u pristupima pojedinih autora, zaključujemo da je neophodno imati veoma širok pristup prilikom definisanja ove vrste kriminalnog ponašanja. Visokotehnološki kriminalitet je pojava o kojoj se, od samog njenog nastanka, u teoriji i praksi zakonodavstava razvijenih država i međunarodnih institucija, dosta piše i govori. Razmatraju se svi njeni aspekti. Nastoje se pružiti što kompletniji odgovori na mnogobrojna, svakim danom sve složenija pitanja. Kompleksnost problematike sa kojom smo preko trideset godina suočeni tek delimično se može naslutiti kroz brojne radove iz ove oblasti. Uprkos velikom obimu materijala koji obuhvata teorijska razmatranja, brojnim primerima iz prakse, zakonodavnim rešenjima na nacionalnom nivou, kao i različitim međunarodnim aktima, ne možemo da se otmemo utisku da je složenost i ozbiljnost pojave mnogo veća od prikazane. Sama činjenica da postoji veoma veliki broj analiza i razmišljanja u kontekstu osnove same problematike govori o prethodnoj konstataciji. U ovom odeljku rada prikazano je nekoliko definicija koje obuhvataju različite aspekte i različite obime same materije. Imajući u vidu temu rada, predstavili smo definicije proizašle iz prakse međunarodnih instanci. Naravno, pošli smo ipak od pojmovnog određenja datog u našem pozitivnom nacionalnom zakonodavstvu.

U pravu su oni koji ističu da je o kompjuterskom kriminalitetu mnogo toga napisano, ali da ipak nije postignut značajniji pomak u pogledu jedne sveobuhvatne definicije.¹⁰

Zato ćemo ovaj odeljak započeti kratkim predstavljanjem definicije prihvaćene u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala,¹¹ a na osnovu ratifikovane Konvencije o visokotehnološkom kriminalu.¹² Visokotehnološki kriminal u smislu ovog zakona predstavlja vršenje krivičnih dela kod kojih se kao objekat ili

⁹ U krivičnopravnoj literaturi se za delikte, počinjene u odnosu na informacionu tehnologiju ili elemente u njenom sklopu, kao savremene forme kriminalnog delovanja, upotrebljavaju različiti termini: kompjuterski kriminalitet (computer-related crime, cybercrime ili computer crime), visokotehnološki kriminalitet (high-tech crime), zloupotreba kompjutera (computer abuse), kompjuterska prevara (computer fraud), delikti uz pomoć kompjutera (crime by computer), informatički kriminalitet, računarski kriminalitet, tehno kriminalitet, cyber kriminalitet (cybercrime), internet kriminal, eKriminal, kriminal visokih tehnologija, mrežni kriminal, kibernetički kriminal. Mi ćemo u radu primenjivati tri u teoriji najčešće korišćena termina, nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim dokumentima, a to su: visokotehnološki, kompjuterski i računarski kriminal.

¹⁰ Mark D. Rasch, *Criminal Law and The Internet*, Computer Law Association, Toronto, 1996, Internet, <http://www.sgrm.com/art14.htm>, 15/12/2003.

¹¹ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, *Službeni glasnik RS*, br. 61/05 i 104/09.

¹² Council of Europe, Convention on Cybercrime, European Treaty Series - No. 185, Budapest, 23rd November 2001, Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/185.doc>, 18/04/2010.

sredstvo izvršenja krivičnih dela javljaju računari, računarski sistemi, računarske mreže, računarski podaci, kao i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku. Pod proizvodima u elektronskom obliku se pri tom posebno podrazumevaju računarski programi i autorska dela koja se mogu upotrebiti u elektronskom obliku. Tumačenjem smisla Preambule Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, dolazimo do konstatacije da i naša legislativa temelji svoje gledište upravo na razlozima donošenja pomenute Konvencije. Naime, *ratio* donošenja Konvencije je odvracanje od „postupaka usmerenih protiv tajnosti, celovitosti i dostupnosti računarskih sistema, mreža i računarskih podataka, kao i za odvracanje od njihovih zloupotreba“, jer se (u Konvenciji) utvrđuje kriminalizacija takvog ponašanja.

Potrebno je naglasiti da pored krivičnih dela koja su usmerena protiv bezbednosti računarske tehnologije i elemenata informacionog sistema, postoji veliki broj tradicionalnih krivičnih dela koja se uz pomoć korišćenja računara i računarskih komponenti vrše brže, lakše, učiniocima se teže ulazi u trag, a posledice su daleko ozbiljnije i veće.¹³

Prva definicija kompjuterskog kriminaliteta potiče iz 1979. godine, i data je u Priručniku Krivičnog pravosuđa vezanog za kompjuterski kriminalitet (*Criminal Justice Resource Manual on Computer Crime*), a glasi da „kompjuterski kriminalitet predstavlja svaki nelegalni akt za čije je uspešno krivično gonjenje neophodno dobro poznavanje kompjuterske tehnologije“.¹⁴ Ovakvo gledište je prilično široko postavljeno, ali je odmah prihvaćeno, i nekoliko godina kasnije uneto u Studiju o međunarodnim pravnim aspektima kompjuterskog kriminala u 1983. godini.¹⁵

Preporuke OECD iz 1986. godine (*The OECD Recommendations*) inkorporisale su i radnu definiciju ove pojave, kao svojevrsnu osnovu za dalja istraživanja iz ove oblasti: „Kompjuterskim kriminalitetom se smatra bilo nelegalno, bilo nemoralno ili neovlašćeno ponašanje u vezi sa automatskom obradom i prenosom podataka.“¹⁶

Savet Evrope je Preporukom iz 1989. godine usvojio funkcionalan pristup, i kompjuterski kriminalitet simplifikovano definisao, kao sva dela koja su nabrojana i definisana u predloženim smernicama ili preporukama

¹³ Jelena Matijašević, Milorad Petković, „Krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka - analiza pozitivnopravnih rešenja i značaj u kontekstu suzbijanja visokotehnološkog kriminala“, *Zbornik radova sa međunarodne naučno-stručne konferencije Kriminalističko-forenzika istraživanja*, održane 14–15. oktobra 2011. godine, Internacionalna asocijacija kriminalista - IAK, Banja Luka, broj strana: 598–609, Vol. 4, Broj 1, str. 599; ISBN 978-99955-691-1-2.

¹⁴ The Criminal Justice Resource Manual on Computer Crime je pripremljen od strane SRI International, Menlo Park, California, USA, za Ministarstvo pravde Sjedinjenih Američkih Država u 1979. Godini.

¹⁵ Videti više: Stein Schjolberg, „Computers and Penal Legislation - A Study of the Legal Politics of a new Technology“, *CompLex* 3/86, Universitetsforlaget, 1986.

¹⁶ Computer-related criminality: Analysis of Legal Politics in the OECD Area (1986).

upućenim nacionalnim zakonodavstvima.¹⁷ U Preporuci iz 1995. godine, Savet Evrope je u kontekstu razmatranja krivično-procesnih rešenja, prvi put upotrebio termin „krivična dela vezana za informacione tehnologije (IT krivična dela)“. U ovoj Preporuci, IT krivična dela obuhvataju „svako krivično delo za koje u istrazi, istražni organi moraju dobiti pristup informacijama koje se obrađuju ili prenose u okviru računarskih sistema ili elektronskim sistemima za obradu podataka“.¹⁸

Tumačeći razmere ove vrste kriminala i njegove opasnosti, u dokumentu „Kriminal vezan za kompjuterske mreže“¹⁹ sa desetog Kongresa Ujedinjenih nacija posvećenog prevenciji kriminala i tretmanu delinkvenata, Radna grupa eksperata definisala je pojavu na sledeći način: „Kompjuterski kriminalitet je opšti pojam koji obuhvata krivična dela koja se vrše posredstvom kompjuterskog sistema ili mreže, u kompjuterskom sistemu ili mreži, ili protiv kompjuterskog sistema ili mreže. U principu on uključuje bilo koje krivično delo koje se vrši u elektronskom ambijentu.“²⁰

U Saopštenju Komisije Evropske unije iz 2001. godine, istaknuto je da „kompjuterski kriminalitet u najširem smislu obuhvata svaki zločin koji na neki način podrazumeva upotrebu informacionih tehnologija“.²¹

Sama činjenica da postoji veoma veliki broj analiza i razmišljanja u kontekstu osnove same problematike govori o tome da je složenost i ozbiljnost ove pojave mnogo veća od prikazane. Razna su gledišta zastupljena na međunarodnom nivou, neka su se posve približila suštini problematike, ali ni za jedno se sa sigurnošću ne može reći da je po svim kriterijumima zaslužilo epitet „prave“ definicije visokotehnološkog kriminaliteta.

Međunarodni standardi u suzbijanju visokotehnološkog kriminala

Kompjuterski kriminalitet je oblik kriminalnog delovanja relativno novijeg datuma pojavljivanja. Prvi registrovani slučajevi dela

¹⁷ Recommendation No. R (89) 9, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 13, 1989 and Report by the European Committee on Crime Problems: Computer-related crime, Internet, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=610660&SecMode=1&DocId=702280&Usage=2>, 15/11/2010.

¹⁸ Recommendation No. R (95) 13, approved by the European Committee on Crime Problems (CDPC) at its 44th plenary session May 29 – June 2, 1995: Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology, Internet, <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/crycoe.htm>, 15/11/2010.

¹⁹ Crime related to computer networks.

²⁰ Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, year 2000, Background paper for the workshop on crimes related to the computer network: Crime-fighting on the Net, Internet, <http://www.un.org/events/10thcongress/2088h.htm>, 11/09/2010.

²¹ Videti: The Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, January 26, 2001, Internet, <http://europa.eu.int>, 15/11/2010.

kompjuterskog kriminala datiraju iz 1958. godine.²² Od tada do danas primetan je različit pravni okvir i način shvatanja ovog fenomena među pojedinim državama. Primetne su i kvalitativne i kvantitativne razlike u praksi organa gonjenja za krivična dela počinjena u ovoj oblasti.

Prva međunarodna inicijativa u oblasti borbe protiv kompjuterskog kriminala u Evropi, bila je Konferencija Saveta Evrope²³ o kriminološkim aspektima privrednog kriminala održana u Strazburu 1976. godine, na kojoj je prvi put predstavljeno nekoliko pojava oblika iz oblasti kompjuterskog kriminala.²⁴ Nakon Konferencije o kriminološkim aspektima privrednog kriminala iz 1976. godine, na kojoj je prvi put ukazano na nekoliko različitih vrsta računarskog kriminaliteta, Savet Evrope je prve korake u oblasti regulacije kompjuterskog kriminala započeo u 1985. godini, imenovanjem stručne komisije radi razmatranja pravnih pitanja iz ove sfere. Rezime smernica koje su namenjene nacionalnim legislativnim rešenjima, predstavljen je u Preporukama Saveta Evrope o kriminalnim aktivnostima povezanim sa upotrebom računara iz 1989. godine, koje sadrže osnovnu i alternativnu listu kompjuterskih krivičnih dela u cilju formiranja jedinstvene kaznene politike u krivičnim zakonodavstvima u oblasti kompjuterskog kriminala.²⁵ S obzirom na to da je u navedenim Preporukama bila obuhvaćena regulacija u okviru materijalnog krivičnog zakonodavstva, Savet Evrope je 1995. godine usvojio druge Preporuke, koje su akcentirale regulaciju materije kompjuterskog kriminaliteta stavile na procesno krivično zakonodavstvo.²⁶ Naime, druge Preporuke iz 1995. godine obuhvataju 18 proceduralnih principa, kategorisanih u sedam poglavlja: pretres, oduzimanje predmeta i tehnički nadzor; obaveza saradnje sa istražnim organima, elektronski dokazi; šifrovanje; istraživanja; statistike i obuke; međunarodna saradnja. Imajući u vidu opasnosti koje razvoj informacione tehnologije sa sobom donosi, tokom druge polovine devedesetih godina Evropski komitet za probleme krivičnog prava Saveta Evrope²⁷ osnovao je

²² Miloš Babović, „Borba protiv kompjuterskog kriminala“, *Pravni život – časopis za pravnu teoriju i praksu*, br. 9/2003, Godina LII, Knjiga 477, 1–1324, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, str. 770.

²³ Savet Evrope (Council of Europe) sa sedištem u Strazburu (Francuska), osnovan je 5. maja 1949. godine. Danas pokriva gotovo ceo evropski kontinent, sa 47 zemalja članica. Svrha Saveta Evrope se ogleda u ostvarenju osnovnih ličnih i demokratskih prava i sloboda u Evropi, a najvažniji akti su donošenje Evropske konvencije o ljudskim pravima iz 1950. godine i uspostavljanje Evropskog suda za ljudska prava u 1998. godini, kao stalnog sistema pravne zaštite. Internet, <http://www.coe.int/>, 03/12/2010.

²⁴ A Paper for the 12th Conference of Directors of Criminological Research Institutes: Criminological Aspects of Economic Crime, Strasbourg, 15–18 November 1976, page 225–229.

²⁵ Recommendation No. R (89) 9, usvojene od strane Komiteta ministara Saveta Evrope (Committee of Ministers of the Council of Europe), 13. septembra 1989. Godine.

²⁶ Recommendation No. R (95) 13, usvojene od strane Komiteta ministara Saveta Evrope (Committee of Ministers of the Council of Europe), 11. septembra 1995. godine.

²⁷ Council of Europe, European Committee on Crime Problems (CDPC), Internet, http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CDPC/default_en.asp, 20/03/2011.

ekspertsku grupu, Komitet eksperata za krivična dela počinjena u *cyber* prostoru²⁸ sa zadatkom da sačini tekst prve međunarodne konvencije čija bi materija obuhvatila prevenciju, hvatanje i kažnjavanje učinilaca krivičnih dela iz oblasti visokotehnološkog kriminala.²⁹

Konvencija Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu usvojena je 23. novembra 2001. godine u Budimpešti.³⁰ Stupila je na snagu 1. jula 2004. godine, i otvorena je za potpisivanje i prema državama koje nisu članice Saveta Evrope. Srbija je Konvenciju potpisala 2005, a ratifikovala 2009. godine.³¹ Godine 2003. donet je Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu koji se odnosi na inkriminaciju dela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema. Stupio je na snagu 1. marta 2006. godine.³² Pored Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, Savet Evrope je usvojio još tri konvencije koje obuhvataju i pitanja iz ove oblasti. To su: Konvencija o zaštiti prava pojedinca u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka,³³ Konvencija o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja³⁴ i Konvencija o sprečavanju terorizma.³⁵

Međunarodna organizacija kriminalističke policije – Interpol³⁶ je prva međunarodna organizacija koja se problematikom kompjuterskog kriminala i krivičnopravnom regulativom u ovoj oblasti počela baviti još

²⁸ Committee of Experts on Crime in Cyberspace (PC-CY).

²⁹ Odluka CDPC/103/211196 od 21. novembra 1996. godine; citirano prema: Komlen-Nikolić, L.; Gvozdrenović, R.; Radulović, S.; Milosavljević, A.; Jeković, R.; Živković, V.; Živanović, S.; Reljanović, M.; Aleksić, I., *Suzbijanje visokotehnološkog kriminala*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2010, str. 41.

³⁰ Council of Europe, Convention on Cybercrime, European Treaty Series (ETS) – No. 185, Budapest, 23.XI 2001, Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/185.doc>, 05/09/2010.

³¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, *Službeni glasnik RS*, br. 19/09.

³² Srbija je Dodatni protokol ratifikovala donošenjem Zakona o potvrđivanju Dodatnog protokola uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu koji se odnosi na inkriminaciju dela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema, *Službeni glasnik RS*, br. 19/09.

³³ Council of Europe, Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, ETS No. 108, the 28 January 1981. (Entry into force: 01.10. 1985), Internet, <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/108.htm>, 26/03/2011.

³⁴ Council of Europe, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS No.: 201, Lanzarote, the 25 October 2007. (Entry into force: 01.07.2010), Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/201.doc>, 26/03/2011.

³⁵ Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No. 196, Warsaw, the 16 May 2005. (Entry into force: 01.12.2009), Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/196.htm>, 26/03/2011.

³⁶ Interpol je najveća svetska međunarodna policijska organizacija. Obuvata 188 zemalja članica. Formirana je 1923. godine. Internet, <http://www.interpol.int/default.asp>, 03/12/2010.

1979. godine, na Konferenciji održanoj u Parizu.³⁷ Interpol je tom prilikom pokrenuo diskusiju o najbitnijim pitanjima, a Upitnik o kompjuterskom kriminalitetu cirkularno je poslat svim zemljama članicama Interpola. Projekat je odobren od strane Generalne skupštine 1980/1981. godine, što je praćeno organizacijom Prvog Interpol trening seminara za istražitelje kompjuterskog kriminala.³⁸ Zaključci sa ovog seminara predstavljaju prvi korak na razvoju usaglašavanja krivičnopravnih rešenja, koji se odnose na kompjuterski kriminalitet, širom sveta.

Aktivnosti Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)³⁹ započele su 1982. godine, kada je u Parizu imenovana stručna komisija za razmatranje različitih pitanja iz sfere kompjuterskog kriminala, kao i promena koje je potrebno izvršiti u okviru nacionalnih krivičnih zakonodavstava. Kao rezultat rada ove komisije, 1986. godine su izdate posebne Preporuke za usklađivanje krivičnih zakonika od strane OECD, u kojima se taksativno navode načini zloupotreba računarske tehnologije u cilju vršenja više oblika kompjuterskog kriminala. Godine 1983. u okviru OECD izdata je Studija o međunarodnim odnosima u oblasti kompjuterskog kriminala i usklađivanja nacionalnih krivičnih zakonodavstava u ovoj oblasti.

Organizacija Ujedinjenih nacija (OUN) je međunarodna organizacija čiji su ciljevi olakšavanje saradnje u međunarodnom pravu, međunarodna bezbednost, ekonomski razvoj, socijalni napredak, ljudska prava i postizanje mira u svetu.⁴⁰ OUN je osnovana 1945, nakon Drugog svetskog rata, sa ciljem da zameni Ligu naroda i obezbedi platformu za dijalog i uspostavljanje mira u svetu. Zbog svog karaktera i značaja uzima aktivnu ulogu u regulisanju brojnih pitanja važnih za sve članice i to čini preko svojih organa: Generalne skupštine, Saveta bezbednosti, Ekonomskog i socijalnog saveta, Sekretarijata, Međunarodnog suda pravde i Starateljskog saveta (koji je trenutno neaktivan), kao i preko drugih istaknutih tela koja upravljaju ostalim agencijama OUN – Svetske zdravstvene organizacije (*World Health Organization* – WHO), Svetskog programa za hranu (*World Food Programme* – WFP) i Ujedinjenih nacija za decu (*United Nations Children's Fund* – UNICEF). Kroz delatnost Komisije za prevenciju kriminaliteta i krivično pravosuđe učinjeni su naponi da se promoviše međunarodna saradnja u oblasti harmonizacije i primene krivičnih zakona u raznim oblastima, pa tako i u oblasti borbe protiv visokotehnološkog

³⁷ The Third Interpol Symposium on International Fraud, Saint-Cloud, Paris, France, December 11-13, 1979.

³⁸ The First Interpol Training Seminar for Investigators of Computer Crime, Paris, December 7-11, 1981.

³⁹ Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) – osnovana je 1961. godine, sa sedištem u Parizu. Preteča ove organizacije, koja danas okuplja 33 zemlje članice, bila je Organizacija za evropsku ekonomsku saradnju – Organisation for European Economic Cooperation (OEEC), Internet, http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734052_36761863_1_1_1_1_1_1_1,00.html, 03/12/2010.

⁴⁰ United Nations, Internet, http://en.wikipedia.org/wiki/United_nations, 19/03/2011.

kriminaliteta. Rezultati ovih aktivnosti su sledeće rezolucije: 1) Rezolucija br. 55/2 Generalne skupštine UN – Milenijumska deklaracija;⁴¹ 2) Rezolucija br. 55/63 o borbi protiv zlopotrebe informatičkih tehnologija;⁴² 3) Rezolucija br. 56/121 o borbi protiv zloupotrebe informatičkih tehnologija;⁴³ i 4) Rezolucija Ekonomsko-socijalnog saveta (ECOSOC) 2007/20.⁴⁴

Pored toga što zemljama članicama preporučuje potpisivanje i usvajanje konvencija i zaključaka Saveta Evrope, i Evropska unija (EU) donosi specifične akte kojima je cilj efikasnije suprotstavljanje kompjuterskom kriminalitetu. U septembru 1990. godine, Komisija Evropske zajednice objavljuje odluku na polju informatičke sigurnosti, koja se sastoji iz šest delova koji se odnose na zaštitu ličnih podataka i informatičke sigurnosti. Ovom odlukom se prihvata, na period od dve godine, plan aktivnosti koji ne uključuje eksplicitno i krivičnopravnu pomoć, ali obuhvata sledeće aktivnosti: razvoj strategijskog poretka informatičke sigurnosti, analizu potreba za informatičku sigurnost, solucije za hitne i privremene potrebe, specifikaciju, standardizaciju i verifikaciju informatičke sigurnosti, integraciju tehnoloških i operativnih dostignuća unutar informatičke sigurnosti kroz generalnu strategiju i integraciju pouzdanih sigurnosnih funkcija u informacioni sistem.⁴⁵ Godine 2000. u okviru Evropske unije, usvojena je Direktiva o elektronskoj trgovini,⁴⁶ u kojoj je posebna pažnja posvećena problemu zlonamernosti, ali i brojni drugi akti, od Odluke Evropskog saveta o prevenciji dečije pornografije na Internetu, do preporuka i strategija za novi milenijum o zaštiti i kontroli kompjuterskog kriminala. Svaki ovaj akt predstavlja čin izgradnje sigurnijeg informatičkog društva kroz unapređenje bezbednosti informatičke infrastrukture i borbu protiv kompjuterskog kriminala. U oblasti borbe protiv visokotehnološkog kriminala, značajne su i sledeće Direktive: Direktiva Saveta Evropske zajednice o pravnoj zaštiti

⁴¹ Resolution A/res/55/2" – Millennium Declaration, General Assembly of the United Nations, 18 September 2001, Internet, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>, 19/03/2011.

⁴² Resolution A/res/55/63" General Assembly of the United Nations, 22 January 2001, Internet, http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_55_63.pdf, 19/03/2011.

⁴³ Resolution A/res/56/121" General Assembly of the United Nations, 23 January 2002, Internet, http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_56_121.pdf, 19/03/2011.

⁴⁴ Resolution 2007/20", The Economic and Social Council of the United Nations, 26. July 2007, Internet, https://www.unodc.org/documents/organized-crime/ECOSOC_resolution_2007_20.pdf, 19/03/2011.

⁴⁵ Ulrich Sieber, *The International Emergence of Criminal Information Law*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, 1992, p. 80.

⁴⁶ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'), Official Journal of the European Communities, L 178, 17. 07. 2000, pp. 1-16; Internet, <http://europa.eu.int>, 15/09/2010.

kompjuterskih programa⁴⁷ i Direktiva 2006/24/EU Evropskog parlamenta i Saveta o čuvanju podataka koji su dobijeni ili obrađeni prilikom pružanja javno dostupnih usluga elektronske komunikacije ili javnih komunikacionih mreža.⁴⁸

I Grupa zemalja G-8 (Grupa ekonomski najrazvijenijih država) pružila je značajan doprinos u oblasti sprečavanja zloupotreba računarske tehnologije.⁴⁹ Podgrupa za visokotehnoški kriminal formirana je 1998. godine u okviru grupe visokih eksperata za transnacionalni organizovani kriminal radi pružanja pomoći prilikom vođenja istraga u ovoj oblasti. Osnovni cilj jeste obezbediti adekvatnu tehničku podršku i sadržajnu krivičnopravnu regulativu, sa naročitim akcentom na procesni aspekt legislative radi efikasnog pronalaženja učinioca kompjuterskih krivičnih dela, odnosno osujećivanja njihovog izbegavanja krivičnopravnih mera i sankcija. Grupa G-8 ustanovila je i principe kojih bi trebalo da se pridržavaju svi nadležni organi prilikom vršenja istrage u oblasti kompjuterskog kriminala, a koje je potrebno implementirati u nacionalna zakonodavstva.⁵⁰

Konvencija Saveta Evrope o visokotehnoškom kriminalu

Konvencija o visokotehnoškom kriminalu je najznačajniji međunarodni akt u ovoj oblasti, donet u cilju harmonizacije nacionalnih zakonodavstava u borbi protiv visokotehnoškog kriminala, a koliko su odredbe Konvencije značajne, univerzalne i prihvatljive, govori činjenica da su Konvenciji pristupile i države koje nisu članice Saveta Evrope. Kako je već rečeno, usvojena je na Konferenciji u Budimpešti 23. novembra 2001. godine, a stupila na pravnu snagu 1. jula 2004. godine. Konvenciju su do

⁴⁷ Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the Legal Protection of Computer Programs, Official Journal L 122/42, Done at Brussels, 17/05/1991 P. 0042 - 0046, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991L0250:EN:HTML>, 26/03/2011.

⁴⁸ Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC, Official Journal L 105 , 13/04/2006 P. 0054 - 0063, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006L0024:EN:HTML>, 26/03/2011.

⁴⁹ "The Group of Eight; G8" - Grupa osam (G8, a ranije G6 ili Grupa šest i G7 ili Grupa sedam) je forum, kreiran od strane Francuske 1975. godine, za vlade šest zemalja u svetu: Francuska, Nemačka, Italija, Japan, Velika Britanija, i Sjedinjene Američke Države. U 1976. godini, Kanada se pridružila grupi (čime se stvara G7. Godine 1997, Grupi se pridružila Rusija, tako da je postala G8, Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/G8>, 03/12/2010.

⁵⁰ Izveštaj sa Ministarske konferencije Grupe zemalja G-8 o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Moskva, 19-20. oktobar 1999. godine; Aneks 1; "COMMUNIQUE from Ministerial Conference of the G-8 Countries on Combating Transnational Organized Crime", Moscow, October 19-20, 1999, Annex 1, Internet, <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/g82004/99MoscowCommunique.pdf>, 03/12/2010.

sada potpisale 43 države članice Saveta Evrope, od kojih ju je ratifikovalo 29 država.⁵¹ Srbija je Konvenciju potpisala 7. aprila 2005. godine, i ratifikovala 14. aprila 2009. Od država koje nisu članice Saveta Evrope, Konvenciju su potpisale četiri države (Kanada, Japan, Južna Afrika i SAD), ali ju je ratifikovao samo SAD.⁵²

Konvencija ima, pre svega, sledeće ciljeve: 1) usklađivanje nacionalnih zakonodavstava kada je reč o materijalnim odredbama u oblasti visokotehnološkog kriminala; 2) uvođenje adekvatnih instrumenata u nacionalna zakonodavstva kada je reč o procesnim odredbama u cilju stvaranja neophodnih osnova za istragu i krivično gonjenje učinilaca krivičnih dela iz ove oblasti; i 3) ustanovljavanje brzih i efikasnih institucija i procedura međunarodne saradnje.⁵³

Konvencija se sastoji od četiri poglavlja: (I) Upotreba termina; (II) Mere koje treba da se preduzmu na nacionalnom nivou – materijalno i procesno pravo; (III) Međunarodna saradnja; (IV) Završne odredbe.

Prvo poglavlje Konvencije daje kratak pregled i definicije osnovnih termina koji su u tekstu Konvencije upotrebljeni.

Drugo poglavlje Konvencije koje obuhvata članove 2–22, podeljeno je na više delova i obuhvata materijalno-pravne i procesno-pravne odredbe.

a) U okviru materijalno-pravnih odredbi, propisano je devet krivičnih dela, grupisanih u četiri kategorije.

1) Prvu grupu inkriminisanih dela čine krivična dela protiv računara i računarskih sistema u užem smislu. Konvencija ovu grupu naziva: „Krivična dela protiv poverljivosti, celovitosti i dostupnosti računarskih podataka i sistema.“⁵⁴ U ovu grupu spadaju sledeća krivična dela: 1) Nezakonit pristup informacijama sadržanim na računaru ili računarskom sistemu, čl. 2 (*Illegal access, Article 2*); 2) Nezakonito presretanje (prisluškiavanje) privatnih podataka, čl. 3 (*Illegal interception, Article 3*); 3) Uplitanje u podatke (ometanje podataka) na računaru, čl. 4 (*Data interference, Article 4*); 4) Uplitanje u sistem (ometanje sistema), čl. 5 (*System interference, Article 5*); 5) Zloupotreba uređaja, čl. 6 (*Misuse of devices, Article 6*).

⁵¹ Konvenciju od država članica Saveta Evrope nisu potpisale: Andora, Monako, Rusija i San Marino, Council of Europe, Convention on Cybercrime, CETS No.: 185, Status as of: 20/3/2011, Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=8&DF=&CL=ENG, 20/03/2011>.

⁵² Spisak propisa i ratifikacija (stanje na dan 20.03.2011) – Council of Europe, Convention on Cybercrime, CETS No.: 185, Status as of: 20/3/2011, Internet, <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=185&CM=8&DF=&CL=ENG, 20/03/2011>.

⁵³ Izveštaj u funkciji obrazloženja koji ne pruža autoritativno tumačenje Konvencije, ali bitno olakšava primenu njenih odredbi – Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 – Explanatory Report, dostupan je na adresi: Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm, 20/03/2011>.

⁵⁴ Offences against the confidentiality, integrity and availability of computer data and systems, Title 1, Section 1, Chapter II, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 – Explanatory Report; Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm, 20/03/2011>.

2) Drugu grupu inkriminiranih dela čine klasična krivična dela čije se izvršenje vezuje za aspekt informacionih tehnologija.⁵⁵ U ovu grupu spadaju sledeća krivična dela: 1) Kompjutersko falsifikovanje, čl. 7 (*Computer-related forgery, Article 7*); i 2) Kompjuterska prevara, čl. 8 (*Computer-related fraud, Article 8*).

3) Treći segment drugog poglavlja bavi se delima koja su vezana za sadržaj komunikacije na računarskoj mreži i posvećen je krivičnim delima povezanim sa dečijom pornografijom, u članu 9. (*Offences related to child pornography, Article 9*).⁵⁶ Države potpisnice obavezuju se da kao krivično delo u nacionalnim zakonodavstvima inkriminišu sledeće aktivnosti: proizvodnju dečije pornografije u cilju njenog distribuiranja kroz računarski sistem; nudenje ili činjenje dostupnim dečije pornografije kroz računarski sistem; distribuciju ili slanje dečije pornografije kroz računarski sistem; nabavljanje dečije pornografije za sebe ili drugoga putem računarskog sistema; posedovanje dečije pornografije na računarskom sistemu ili na medijumu za prenos računarskih podataka. Dakle, inkriminirano je svako ponašanje vezano za dečiju pornografiju.

4) Četvrti segment drugog poglavlja posvećen je krivičnim delima povezanim sa kršenjem autorskih i srodnih prava u čl. 10 (*Offences related to infringements of copyright and related rights, Article 10*).⁵⁷ Konvencija ne posvećuje mnogo prostora ovom problemu, pre svega zato što u oblasti zaštite autorskih i srodnih prava postoje odgovarajući međunarodni dokumenti, čiji je domašaj sada proširen i na izvršenje inkriminiranih dela korišćenjem računara i računarskih mreža.⁵⁸ Stoga se kršenje autorskih prava inkriminiše putem definicija sadržanih u već postojećim međunarodnim ugovorima.

5) Peti segment drugog poglavlja obuhvata inkriminaciju pokušaja izvršenja, pomaganja i podstrekavanja za navedena dela (čl. 11), odgovornost pravnih lica (čl. 12) i propisivanje sankcija za počinjena dela iz Konvencije (čl. 13).

b) Procesnom pravu posvećen je drugi deo drugog poglavlja Konvencije. Ove odredbe bave se procesnim ovlašćenjima državnih organa prilikom istraživanja krivičnih dela vezanih za nove tehnologije. Konvencija uvodi neke klasične instrumente istraživanja krivičnih dela u

⁵⁵ Computer-related offences, Title 2, Section 1, Chapter II, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 - Explanatory Report; Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>, 20/03/2011.

⁵⁶ Content-related offences, Title 3, Section 1, Chapter II, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 - Explanatory Report; Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>, 20/03/2011.

⁵⁷ Offences related to infringements of copyright and related rights, Title 4, Section 1, Chapter II, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 - Explanatory Report; Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>, 20/03/2011.

⁵⁸ Dragan Prlja, Mario Reljanović, *Pravna informatika*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 55.

novoj virtuelnoj sredini, poštujući na taj način specifičnu prirodu sajber prostora.⁵⁹

Prema Konvenciji, nadležni državni organi imaju ovlašćenja da pregledaju i zaplene svaki računar ili nosač podataka na kome se nalaze ili sumnjaju da se mogu nalaziti inkriminišući materijali, kao i da od provajdera elektronskih komunikacija prikupljaju podatke koji se odnose pre svega na upotrebu Interneta i kreditnih kartica, preko kojih se može doći do podataka o potencijalnom počiniocu krivičnog dela visokotehnoškog kriminala (čl. 19. i 20). Jedna od verovatno najdalekosežnijih odredbi tiče se tzv. presretanja podataka, odnosno vrste prisluškivanja elektronskih komunikacija (čl. 21). Do navedene mere će doći onda kada je za dokazivanje o postojanju krivičnog dela potrebno imati dokaze sakupljene u trenutku kada se komunikacija vrši. Ovakvim postupanjem se praktično povređuje pravo na privatnost i pravo na prepisku, a sama Konvencija ne sadrži odgovarajuća ograničenja u cilju da takva prava ne budu zloupotrebljena. Navodi se da će se ova mera preduzeti za „ozbiljna dela“, ali se iz same Konvencije ne može uvideti na koja se dela tačno mislilo. Čl. 22 bavi se nadležnošću države potpisnice kada dođe do činjenja nekog od krivičnih dela iz Konvencije. Država će imati nadležnost za procesuiranje ukoliko je krivično delo počinjeno na njenoj teritoriji, na brodu ili avionu koji nosi njenu zastavu, kao i ako je krivično delo počinio državljanin te države, pod uslovom da je ono u drugoj državi koja poznaje istu takvu inkriminaciju, ili van državnih teritorija (npr. na slobodnom moru).

Treće poglavlje Konvencije bavi se međunarodnom saradnjom država na suzbijanju visokotehnoškog kriminala, i to pre svega na način koji bi trebalo da prevaziđe praktične prepreke pri sprovođenju nacionalnog zakonodavstva za krivična dela koja po pravilu prelaze državne granice, a često i podrazumevaju učešće pojedinaca iz nekoliko zemalja širom sveta.⁶⁰ Glavne odredbe ovog dela posvećene su saradnji država na organizovanoj ili spontanoj razmeni podataka koji se tiču eventualnog izvršenja nekog od krivičnih dela vezanih za upotrebu elektronskih komunikacija, kao i mogućnosti ekstradicije počinitelaca takvih dela iz jedne države potpisnice u drugu (čl. 26). Svaka država potpisnica mora poveriti određenom telu posao saradnje sa drugim državama u oblasti visokotehnoškog kriminala, a u slučaju hitnosti, saradnja može biti uspostavljena i direktno između pravosudnih organa dve države, kao i preko Interpola i drugih relevantnih kanala saradnje (čl. 27). Prema čl. 31. svaka država potpisnica može tražiti od druge da sprovede određene istražne radnje na svojoj teritoriji ako je to

⁵⁹ Procesnopravni deo Konvencije: Articles. 14–22, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 - Explanatory Report; Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>, 20.03.2011, Dragan Prlja, Mario Reljanović, *Pravna informatika*, op. cit., str. 62–63.

⁶⁰ Treći deo Konvencije: Articles. 23–35, Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 - Explanatory Report, Internet, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm>, 20.03.2011, Dragan Prlja, Mario Reljanović, *Pravna informatika*, op. cit., str. 64.

neophodno za vršenje istrage u vezi sa nekim od dela predviđenih Konvencijom.

Kada je o ekstradiciji reč, postoje situacije kada država neće biti u obavezi da izruči neko lice. To je pre svega slučaj kada je u pitanju nedostatak dvostruke inkriminacije, ali Konvencija predviđa i dopunski uslov – delo mora biti označeno kao ozbiljno u samom zakonu, odnosno za njegovo izvršenje mora biti zaprećena minimalna kazna od jedne godine zatvora, osim ukoliko je drugačije predviđeno nekim drugim međunarodnim ugovorom između država u pitanju koji se može primeniti na datu situaciju (čl. 24). Takođe, između država koje nemaju međusobne bilateralne ili multilateralne ugovore o ekstradiciji, Konvencija će služiti kao osnov za ekstradiciju.

Zanimljiva je i odredba koja se tiče osnivanja „24/7“ mreže u svakoj od država, koja bi služila kao podrška policijskim i drugim organima, kao kontakt za sva obaveštenja i početna tačka za sve zahteve koji se tiču procesuiranja i istraživanja krivičnih dela visokotehnološkog kriminala (čl. 35).

Zaključak

Iako je danas nemoguć život i funkcionisanje društva u celini bez upotrebe računara i savremene informatičke tehnologije, sazrela je svest da se ova korisna i potrebna sredstva mogu koristiti za nedopuštene, protivpravne ciljeve, u prvom redu za pribavljanje protivpravne imovinske koristi za neko lice ili za nanošenje štete drugima.

Usklađivanje i upotpunjavanje nacionalnih materijalnih, a naročito procesnih krivičnih zakonskih rešenja, predstavlja neophodan korak ne samo u cilju brze i efikasne reakcije na nacionalnom nivou, već i radi lakše međunarodne pravne pomoći i omogućavanja direktne i trenutne saradnje između domaćih i inostranih organa i institucija specijalizovanih za oblast visokotehnološkog kriminala. Sagledavanje obima problema visokotehnološkog kriminala kroz segment međunarodne saradnje, nameće istovremeno potpuno poimanje značaja uloge sistema i njegovih prednosti za savremenu društvenu zajednicu nad pojedinačnim pristupom u borbi protiv kompleksnosti ovog savremenog oblika kriminaliteta.

Prilikom razmatranja stavova međunarodne zajednice o problematici visokotehnološkog kriminala, uočili smo da postoji veoma veliki broj analiza i razmišljanja u kontekstu osnove same problematike, što govori o tome da je složenost i ozbiljnost ove pojave mnogo veća od prikazane.

Zastupljena su razna gledišta na međunarodnom nivou o ovoj savremenoj pojavi, ali ni za jedno se sa sigurnošću ne može reći da u potpunosti obuhvata sve njene osobenosti. Međutim, upravo standardi ustanovljeni na međunarodnom nivou utiču da se mnogo veći stepen pažnje posveti problematici visokotehnološkog kriminala, i da nacionalna

zakonodavstva umnogome upotpune i harmonizuju u cilju zajedničkih nastojanja da se pojavni oblici ovog fenomena na što efikasniji način suzbijaju.

Od prve međunarodne inicijative u oblasti borbe protiv visokotehnološkog kriminala koju je pokrenuo Savet Evrope, najznačajnije aktivnosti sprovedene u ovom segmentu pripadaju nadležnosti Interpola, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Organizacije Ujedinjenih nacija (OUN), Evropske unije (EU), kao i Grupe zemalja G-8 (Grupa ekonomski najrazvijenijih država).

Najznačajniji dokument u oblasti uspostavljanja međunarodnih standarda u borbi protiv visokotehnološkog kriminala je svakako Konvencija o visokotehnološkom kriminalu, čiji je cilj usklađivanje nacionalnih zakonodavstava kada je reč o materijalnim odredbama u oblasti visokotehnološkog kriminala, zatim uvođenje adekvatnih instrumenata u nacionalna zakonodavstva kada je reč o procesnim odredbama, kao i ustanovljavanje brzih i efikasnih institucija i procedura međunarodne saradnje.

Bibliografija

1. A Paper for the 12th Conference of Directors of Criminological Research Institutes: Criminological Aspects of Economic Crime, Strasbourg, 15-18 November 1976, pp. 225-229.
2. Babović, Miloš, „Borba protiv kompjuterskog kriminala“, *Pravni život – časopis za pravnu teoriju i praksu*, br. 9/2003, Godina LII, Knjiga 477, 1-1324, Udruženje pravnika Srbije, Beograd.
3. Computer-related criminality, Analysis of Legal Politics in the OECD Area (1986).
4. Komlen-Nikolić, L., Gvozdrenović, R., Radulović, S., Milosavljević, A., Jeković, R., Živković, V., Živanović, S., Reljanović, M., Aleksić, I., *Suzbijanje visokotehnološkog kriminala*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2010.
5. Matijasević, Jelena, Spalević, Zaklina, „Specific characteristics of computer criminal offenses with regard to the law regulations“, XLV International Scientific Conference on Information, Communication and Energy Systems and Technologies – ICEST 2010 CONFERENCE, 23-26. June 2010, Faculty of Technical Sciences, University „St. Clement Ohridski“, Bitola, Ohrid, Macedonia, 2010, Proceedings, (http://www.icestconf.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=98, preuzeto: 05.02.2011).
6. Matijašević, Jelena, Ignjatijević, Svetlana, „Kompjuterski kriminalitet u pravnoj teoriji, pojam karakteristike, posledice“ – “Cybercrime in legal theory, the concept, characteristics, consequences“, *Zbornik radova sa međunarodnog naučno-stručnog simpozijuma INFOTEH@-JAHORINA 2010*, održanog 17-19. marta 2010. godine, Vol. 9, Ref. E-VI-8, p. 852-856, Elektrotehnički fakultet, Istočno Sarajevo, 2010, str. 852; ISBN-99938-624-2-8.
7. Matijašević, Jelena, Petković, Milorad, „Krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka – analiza pozitivnopravnih rešenja i značaj u kontekstu suzbijanja visokotehnološkog kriminala“, *Zbornik radova sa međunarodne naučno-*

- stručne konferencije Kriminalističko-forenzička istraživanja*, održane 14–15. oktobra 2011. godine, Internacionalna asocijacija kriminalista – IAK, Banja Luka, broj strana: 598–609, Vol. 4, Broj 1, str. 599; ISBN 978-99955-691-1-2.
8. Prlja, Dragan, Reljanović, Mario, *Pravna informatika*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2010.
 9. Radulović, Saša, „Pretnje visokotehnološkog kriminala i domaća zakonodavna regulativa“, *Revija za bezbednost – stručni časopis o korupciji i organizovanom kriminalu*, br. 8/08, godina II, Centar za bezbednosne studije, Beograd.
 10. Schjolberg, Stein, *Computers and Penal Legislation – A Study of the Legal Politics of a new Technology*, CompLex 3/86, Universitetsforlaget, 1986.
 11. Sieber, Ulrich, *The International Emergence of Criminal Information Law*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, 1992.
 12. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, *Službeni glasnik RS*, br. 61/05 i 104/09.
 13. Zakon o potvrđivanju Konvencije o visokotehnološkom kriminalu, *Službeni glasnik RS*, br. 19/09.
 14. Zakon o potvrđivanju Dodatnog protokola uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu koji se odnosi na inkriminaciju dela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema, *Službeni glasnik RS*, br. 19/09.

Internet izvori:

15. Council of Europe, Convention on Cybercrime, European Treaty Series – No. 185, Budapest, 23rd November 2001, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/185.doc> (preuzeto: 18.04.2010).
16. Council of Europe, Convention on Cybercrime, European Treaty Series (ETS) – No. 185, Budapest, 23. XI 2001, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/185.doc> (preuzeto: 05.09.2010).
17. Council of Europe, Convention on Cybercrime, ETS No. 185 – Explanatory Report, <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/185.htm> (preuzeto: 20.03.2011).
18. Council of Europe, Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, ETS No. 108, the 28 January 1981. (Entry into force: 01.10.1985), <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/108.htm> (preuzeto: 26.03.2011).
19. Council of Europe, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS No.: 201, Lanzarote, the 25 October 2007. (Entry into force: 01.07.2010), <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/201.doc> (preuzeto: 26.03.2011).
20. Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No. 196, Warsaw, the 16 May 2005, (Entry into force: 01.12.2009); <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/196.htm> (preuzeto: 26.03.2011).
21. Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the Legal Protection of Computer Programs, Official Journal L 122/42, Done at Brussels, 17/05/1991 P. 0042 – 0046, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991L0250:EN:HTML> (preuzeto: 26.03.2011).

22. "COMMUNIQUE from Ministerial Conference of the G-8 Countries on Combating Transnational Organized Crime", Moscow, October 19–20, 1999, Annex 1. Internet, <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/g82004/99MoscowCommunique.pdf> (preuzeto: 03.12.2010).
23. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'), Official Journal of the European Communities, L 178, 17. 07. 2000, pp. 1–16; <http://europa.eu.int> (preuzeto: 15.09.2010).
24. Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC, Official Journal L 105 , 13/04/2006 P. 0054 - 0063, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006L0024:EN:HTML> (preuzeto: 26.03.2011).
25. Huitt, G., William: "Success in the Information Age: A Paradigm Shift", Valdosta State University, Valdosta, Georgia, <http://chiron.valdosta.edu/whuitt> (preuzeto: 03.07.1997).
26. Petrović, R., Slobodan: „O informacionoj revoluciji u kontekstu zloupotrebe informacione tehnologije“, str. 3; http://www.itvestak.org.rs/ziteh_04/radovi/ziteh-20.pdf (preuzeto: 20.09.2010).
27. Rasch, D., Mark: „Criminal Law and The Internet“, Computer Law Association, Toronto, 1996. Videti: <http://www.sgrm.com/art14.htm> (preuzeto: 15.12.2003).
28. Recommendation No. R (89) 9, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 13, 1989 and Report by the European Committee on Crime Problems: Computer-related crime. Videti: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=610660&SecMode=1&DocId=702280&Usage=2> (preuzeto: 15.11.2010).
29. Recommendation No. R (95) 13, approved by the European Committee on Crime Problems (CDPC) at its 44th plenary session May 29 – June 2, 1995: Concerning problems of criminal procedural law connected with information technology. Videti: <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/crycoe.htm> (preuzeto: 15.11.2010).
30. "Resolution A/res/55/2" – Millennium Declaration, General Assembly of the United Nations, 18 September 2001, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (preuzeto: 19.03.2011).
31. "Resolution A/res/55/63" General Assembly of the United Nations, 22 January 2001, http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_55_63.pdf (preuzeto: 19.03.2011).
32. "Resolution A/res/56/121" General Assembly of the United Nations, 23 January 2002, http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/UN_resolution_56_121.pdf (preuzeto: 19.03.2011).
33. "Resolution 2007/20", The Economic and Social Council of the United Nations, 26. July 2007, https://www.unodc.org/documents/organized-crime/ECOSOC_resolution_2007_20.pdf (preuzeto: 19.03.2011).

34. Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, year 2000, Background paper for the workshop on crimes related to the computer network: Crime-fighting on the Net, <http://www.un.org/events/10thcongress/2088h.htm> (preuzeto: 11.09.2010).
35. The Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, January 26, 2001, <http://europa.eu.int> (preuzeto: 15.11.2010).

Željko Bjelajac, Ph.D.
Jelena Matijašević, Ph.D.
Duško Dimitrijević, Ph.D.

SIGNIFICANCE OF ESTABLISHMENT OF INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIGHT AGAINST HIGH TECHNOLOGY CRIME

ABSTRACT

Great opportunities in all spheres of social life that are put before the man simultaneously with the development of information technology despite numerous, previously unknown advantages, have exposed him to new and very serious risks. It is very difficult to give comprehensive determinants of the term cyber crime. Despite various theoretical studies, practical examples, the national regulatory framework as well as various international instruments, it is clear that the complexity and severity of this phenomenon is much higher than it has been shown. Since the first international initiative on the fight against cyber crime (Conference on Criminological Aspects of the Economic Crime), which in 1976 was started by the Council of Europe in Strasbourg, the most important activities that have been carried out in this area belong to the jurisdiction of Interpol, the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), the United Nations (UN), the European Union (EU) and the Group of Eight (Group of economic most developed countries). In order to establish appropriate international standards to combat cyber crime as efficient as possible, international institutions have adopted a variety of documents - conventions, resolutions, directives, recommendations, conclusions, studies, etc., which are based on relevant principles. The most important document in establishing international standards in combating cyber crime is certainly the Convention on Cybercrime, which aims is to harmonize national legislation with regard to substantive provisions, then, to introduce adequate instruments in national legislations regarding the procedural provisions and to establish fast and effective institutions and procedures of international cooperation.

Key words: Cyber crime, international standards, Convention on Cybercrime, Council of Europe, European Union, international organizations.